

عیراق و گەمەى ھاوپەیمانى

20-08-2020

نووسەرەکان

زریان رۆژھەلاتى

كورتە : بايەخى سەردانەكەى مستەفا كازمى بۆ ئەمريكا كاتىك زياتر دەبىت كە لە دوتوئى "گەمەى ھاوپەيمانيەكان"ى دنياى ئەمپۇدا تەماشاي بكەين. ئەم بەشەى جيهان، جەرگستانى ناوچەيەكى پركيشەيه لە نئوان بەحرى سېى و ئاوهكانى كەنداو، كە لە كەفوكولداپە وھاوپەيمانى و ليكترازانە سياسىيەكانى خيراتر لە جاران روودەدەن.

بەرايى

بايەخى سەردانەكەي مستەفا كازمى بۇ ئەمىرىكا كاتىك زياتر دەپنەت كە لە دوتوپى "گەمەي ھاوپەيمايىيەكان"ى دىنەي ئەمپۇدا تەماشاي بگەين. ئەم بەشەي جىهان، جەرگىستانى ناوچەيەكى پركىشەيە لە نىوان بەحرى سىپى و ئاوەكانى كەنداو، كە لە كەفوكۇلدايە ھاوپەيمايى و لىكترازانە سىياسىيەكانى خىراتر لە جاران روودەدەن.

ئەم بابەتە دەپەنەت لەبەرچاوكرتنى گەمەي تازەي ھاوپەيمايى لە جىهان و ناوچەكە، سەردانەكەي كازمى بۇ ئەمىرىكا شىرۇقە بكات و دەپەنەت ئەو بەسەلمىنەت كە گۇرانيك لە رىيازى ھاوپەيمايى ئەمىرىكىدا لە ناوچەكە درووستىووە و ئەمەش بايەخى عىراق و ھەرىمى كوردستان زياتر دەكات. ھىشتا دىارنىيە كە دواجارعىراق لە نىوان جەمسەرە جىاوازەكانى دىنەي ئەمپۇدا بەلەي كىدا دەپىشكىننەتە بەلام، دۇخى ئىستاي جىهان دەرەفەتتىكى بۇ درووستىكردووە كە جارى بىتواننەت لەسەر پەتى جىاواز يارى بكات.

راپاي ئەمىرىكا؛ راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەوە يان لە دوورەو؟

لەماوەي چەند سالى رابردوودا نموونەيەكى زۇر لە رەفتارى سىياسى ئەمىرىكى ھەن كە دەرەخەرى راپايەكى ئەو ولتەيە سەبارەت بە رۇژھەلەت نىوہەراست. روانگەي زالى ئەمپۇ لە ئەمىرىكا بەجۇرەيە كە چىن خەرىكە وەكوو ھەرەشەيەكى گەوہرى بەرژەوہەندىيە ستراتىژىيەكانى ئەوانى لىدەت. جا پرسىيارەكە لەوہەدايە كە ئايا بەرەبەرە لە رۇژھەلەت نىوہەراست بگىشنىتەوہ و خۇي بە ركا بەرىيەكانى لەگەل چىن لە ئاسايى دوور سەرقال بكات يان نا؟

دوو بىرمەندى ئەمىرىكى بىرۇكەي راگرتنى ھاوسەنگى لە دوورەوہە يان بۇ سىياسەتى دەرەوہى ولتەكە يان پىشنىاركرد. پوختەي بۇچوونەكەي وەلت و مرشايمر ئەوہەبوو كە پىويستە واشنتن زياتر جەخت لە كۇنترولكردنى نىوہە رۇژئاوايەكەي جىهان بكات و كەمتر خۇي بە كىشەكانى دىكەي جىهانەوہ سەرقال بكات. ئەوان پىنانوايە كە لەبەر ئەوہى ولتەكە يان بە دوو ئوقيانووسى گەورە دەورە دراوہ و دراوسىگانىشى لاوازن، بەكردەوہ ھىچ ھەرەشەيەكى ئەمنى گەورەي لەسەر نىيە. ھەرەھا ھىچ بەرپرسىيارىيەكىشى بۇ دىموكراتىزەكردنى جىهان نىيە و ھەولەكانىشى بۇ ئەوہ سەرىنەگرتوہە. جا باشتروايە خۇي بە گەورەترىن ھەرەشە لەسەر بەرژەوہەندىيەكانى مژوول بكات كە چىنە. [1] ئەمە لە سەردەمى ئوباماشدا وەك رووكردەنە ئاسيا باسى لىوہەدەكرا. دۇنالدى ترەمپىش خۇي ئاسايى زۇرجار باس لە ھەرەشەكانى چىن دەكات. دەلەت بەر لە ھەموو شتىك ئەمىرىكا. ئىمە پۇلىسى جىهان نىن و ھەقمان بە شەپە بىكۇتايەكانى رۇژھەلەت نىوہەراستەوہ نىيە. ئەمانە بە دىوئىكدا وەرگىرانىكى ترەمپ ئاساي دىدگاي راگرتنى ھاوسەنگى لە رىگاي دوورە!

ھەلبەت لەوانەيە لە كەردەوہدا ئەو بۇچوونە راست دەرەنەچوويەت بۇيە ئەمىرىكا لە چەند سالى رابردوودا رەفتارى دژيەكى لەناوچەكە پىشانداوہ. بۇنموونە: كىشانەوہى 2011 لە عىراق و دواتر گەرانەوہ و باسكردنەوہى پەيوەندى ستراتىژى، برىارى كىتوپر بۇ كىشانەوہ لە رۇژئاوا و دواتر پەشمىيانوونەوہ لىي. زىادبوونى ناكۇكىيەكان لەگەل توركيا لەلەپەك و بايەخدانەوہ بە رۇلى ئەوہ ولتە لە ناوچەكە لەلەيەكى دىكە، بەشدارىكردن و دەرچوون لە رىكەوتنى ئەتۇمى لەگەل ئىران.

وادىيارە دىدگاي ھاوسەنگى لە دوورەوہ راست دەرەنەچوو، چوونكە ئەمىرىكا بە تەنيا مەيدانى ركا بەرىيەكان دىاريناكات. ئەگەر بە تەماي راگرتنى چىن بىت، چىن وا خەرىكە بەرەو رۇژھەلەت نىوہەراست و دىنەي عەرەبى دىت. رووسيا لە 2015وہ رۇلى خۇي لە ناوچەكە زياتر كردوہە. لە دواي 2000يشەوہ دوو ھاوپەيمايى گىرنگى ئەمنى و ئابوورى لە جىهان بە بەشدارى چىن و رووسيا دامەرزاون كە ئەگەر واپرات جىي ئەمىرىكا لىژ دەكەن؛ رىكخراوى ھاوكارى شانگھاي و برىكس! چىن بىكەي سەربازى لە جىپۇتى داناوہ. بە ھىللىكى وشكانى و دەرپايىدا لە پاكىستانەوہ ھەتا ئىران و عىراق و ولتاتنى خەلىچ، خەرىكى قايمكردنى شوين پىي خۇيەتى. تەنانەت لەگەل ھاوپەيمايى نەرتىيەكانى ئەمىرىكا وەك ئىسرائىل و ولتاتنى كەنداو كەين و بەينى درووستىكردوہە. رووسيا بەرەو ئەوروپاي شەرقى و بەرەو رۇژھەلەت نىوہەراست پەلدەھاوئىژى. كورت و كورمانجى ئەمىرىكا ئەگەر بەتەماي ئەوہ بىت كە بەكەمى جىهان بىت، ناتواننەت لەوہەرى ئوقيانووسەكانەوہ ھىزەكانى دىكەي جىهان جەلو بكات. لەوانەيە ھەرەشەي سەر خاكەكەي كەم بىت بەلام ھەرەشەي سەر پىنگەكەي زياترە و ئەمەش لە دوورەوہ كۇنتروول ناكىرت. لەوانەيە ھەر ئەمەش ھوكارىك بوويەت بۇ ئەوہى كە بەدواي بالانسىك لە بەينى گوتارى راگرتنى ھاوسەنگى لە دوور و راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەوہ بگەپت.

ميسر و يۇنان لەسەر ناوچەيى تايبەتى ئابوورى لە بەجرى سېي رېككەتوون. تورکيا و حکومەتەكەي سەراج رېككەوتنيان کردووه و دواي ئەويش ميسر و هەفتەر کرديان. ئيران و سوريا گريپەستى بەرگري ئاسمانى دەكەن. باسى رېككەوتنى 25 سالەي ئيران و چين لە گورپدايە. رېككەوتنى عراق و چين و لوينانيش لەلايەك بوەستى، ئيمارات و ئيسرائيليش پەيوەندييەكانيان ئاسايى دەكەنەوه. ئىستا ئىدى تورکيا لە ليبييا، سوريا و عراق لە سەنگەرى دژى ولتانى عەرەبىدايە. ئيرانيش لە عراق و سووريا و لوينان ئەو سەنگەرەي لە ولتانى عەرەبى گرتووه. دەولتە سەرووناوچەيەكانيش هەريەكەو بە لايەكدا هەولنى راگرتنى ھاوسەنگيى لە بەينى لايەنە ناکۆكەكانى ئەم ناوچەيە دەدەن. ئەمريکا سەرياز لە ئەلمانياوہ دەبات بۆ پۇلۇنيا و و رېككەوتنى سەريازى و ئەمنى لەگەل ئۇسترااليا دەكات و لە جموجۆلەكانى پەكين لە دەرياي چين نأرازييە و.... ئا لەم تابلۆيەدا عراق لەلايەك لە بەينى ئيران و سعودى، لەلايەكى ديكەش لە بەينى چين و ئەمريکادايە. گەمەي ھاوپەيماڭىيەكەش لەسەر ئەويە كە كى بتوانى زياتر عراق بەلای خۇيدا رابگيشتن.

ئەگەر رىكابەرييە ناوچەيى و جيھانىيەكانيش توندتر بينەوه، هەرۆك چۆن لە پەنجاكانى سەدەي رابردوودا عراق لە دنياي دوو جەمسەريدا بەلای ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەييدا شىگاندييەوه كە ئەمريکا و رۇژئاوا پشتى دەگرت كە بە پاكى بەغدا ناسرابوو، دواچار ناچار دەبېت بەلای يەكئىك لە ميحوەرەكانى ھاوپەيماڭىيەدا بيشكىنئىتەوه: ئىنجا يان ميحوەرى عەرەبى- عيبيريە كە ئەمريکا هەولئەدا سەريگريت يان ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەيى كەمترعەرەبى كە واديارە ئەمجارەيان لە جياتى رۇژئاوا رۇژھەلات پشتى دەگريت!

ئەنجام

ماوہيەكى زۇر بەرلە ئىستا نەبوو كە سەرۆكەزيرانىكى عراق بە وەفدىكى قەرەبالغەوه چوو بۇ چين. بابەتى چوون و نەچوونەكەي كازمى بۇ ريزيش با بوەستى، كاتيكى زۇريش بەسەر سەردانەكەي ئەو بۇ تاران تېنەپەريوہ. ئەمەش دەريدەخات كە پيگەي عراق بۇ رىكابەرە ناوچەيى و ئىودەولتەتييەكان پربايەخە. لەلايەك رېككەوتنى لەگەل ھاوپەيماڭىيە نىودەولتەتى دژ بە داعش بە سەرۆكايەتى ئەمريکا هەيە و لەلايەكى ديكەش لە 2015وہ ئەندامى ھاوپەيماڭىيە چوار قۇلىي رويسيا، ئيران و عراق وسووريايە لەگەل حزبوللا كە بە 1+4 ناسراوہ! چەكەمەنى ئەمريكى لە سوپاكەيدا بەكاردينئىت بەلام راويژكارى ئيرانيشى هەيە. لەگەل ئەمريکا دانووستاندنى ستراتيزى هەيە بەلام چاوى لە چين و رووسياشە. بە هەمانشيوہ رووى لە ئيرانيش و لە سعودىيە و بە تەماي باشکردنى پەيوەندييەكانە لەگەل تورکيا. دۆخى ناوچەكە و جيھانىيش، دەرەفەتيكى وای بۇ بەغدا رەخساندووه تا جارئ بتوانيت لەنيوان هيلە جياوازەكاندا يارى بکات. دنيا بە قۇناخىكى گوزەردا دەروات و هەتا ماوہيەك ولتانى وەك عراق دەتوانن لە بەينى ھاوپەيماڭىيە جياوازە دژەبەرەكاندا بېن و بچن، بەلام وەختيک دېت كە بە خالى وەچەرەخان دەناسريت و ئا لەويدايە كە گوتارى رەسمى سەبارەت بە راگرتنى ھاوسەنگى لە بەينى جەمسەرە جياوازەكاندا تەنھا وەك ئايدىيەكى ليديت، چوونكە ئەوہ بە ولتاتيكى بەهيز دەكرېت كە جارئ عراق وانبيە.

[1] <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>